

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ - ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ - ΣΠΟΥΔΕΣ

ΠΡΩΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ - ΕΦΗΒΕΙΑ

Μεγάλωσα στην Καλλιθέα, περίχωρα της Αθήνας, μια γειτονιά ξένη προς αυτό που είναι σήμερα. Στο σπίτι, μια μονοκατοικία με αυλή οπωροφόρα και λουλούδια, συζούσαμε τρεις γενιές. Η γιαγιά (από τη μητέρα μου) είχε την έγνοια όλων, οι άλλοι εργαζόντουσαν. Το οικογενειακό εισόδημα περιορισμένο, δεν έλειπε όμως τίποτα, γιατί και οι καιροί ήταν δύσκολοι. Γύρω κυριαρχούσαν οι προσφυγικές κατοικίες, μετά τα περιβόλια λαχανικών και στο βάθος η θάλασσα, αγκαλιά με την εύφορη γη και τον ουρανό. Με τους γείτονες, στα γύρω προσφυγικά, η οικογένειά μου είχε καλλιεργήσει φιλικές σχέσεις, με μερικούς στενούς φιλικούς δεσμούς που κράτησαν μια ζωή. Έμαθα έτσι να αγαπάω τους ανθρώπους γι' αυτό που είναι, για το χαρακτήρα, τα πιστεύω, τον αγώνα τους.

Δεν ξέρω γιατί επέλεξα να σπουδάσω αρχιτεκτονική. Ο ήχος της λέξης άνοιγε στα μάτια μου ένα κόσμο μαγικό, αίσθηση που εντάθηκε χάρις στον πατέρα μου. Ήταν ο μεγάλος παιδαγωγός μου. Με το θάνατο της μητέρας του «διώχτηκε» μικρό παιδί από το χωριό της Κέρκυρας, τον μεγάλωσε η θεία του στην Αθήνα. Πολύ πρόσφατα η κατά 9 χρόνια μικρότερη αδελφή μου αναζήτησε τις ρίζες μας στα ιστορικά αρχεία της Κέρκυρας. Μάθαμε ότι μητέρα του (η γιαγιά μας) ήταν η Αλεξάνδρα Γουναροπούλου. Πέθανε νεότερη και ανήκε με στενή εξ' αίματος συγγένεια στην οικογένεια του ζωγράφου Γιώργου Γουναρόπουλου. Ο πατέρας μου δεν έκανε ποτέ νύξη σ' αυτά. Έφεδρος αξιωματικός, τραυματίστηκε και δούλεψε έκτοτε σε εργοστάσιο, είχε όμως μια έμφυτη καλλιέργεια και αγάπη για τη μουσική και την ποίηση. Μαθήτρια του δημοτικού τον άκουγα να μου διαβάζει Καβάφη, Σολωμό, Παπαδιαμάντη, ήχοι μιας γλώσσας με περιεχόμενο που άργησα να καταλάβω, αλλά που με μάγευαν. Η μητέρα μου, εργαζόμενη, στον ελάχιστο ελεύθερο χρόνο της, με δίδασκε σωστά ελληνικά, γραμματική και συντακτικό. Τις Κυριακές, στο «Παλλάς», παρακολουθούσαμε συναυλίες κλασσικής μουσικής. Σε μια τέτοια έξοδο είχα σταθεί έκθαμβη στα κτίρια της Τριλογίας και εκεί άκουσα τον πατέρα μου να λέει πως «η Αρχιτεκτονική είναι παγωμένη Μουσική». Σπούδασα αρχιτεκτονική, χωρίς τελικά να ασχοληθώ με τον κλάδο. Ειρωνεία της Τύχης ; Όχι!! Οι σπουδές στην αρχιτεκτονική μού άνοιξαν ευρύτατους ορίζοντες και η σύνδεσή μου με το χωρικό σχεδιασμό ήταν απόλυτα συνειδητή, προϊόν της «εξέλιξης» του χρόνου και του χώρου.

Η Καλλιθέα άρχισε σταδιακά να αλλάζει. Τα περιβόλια λαχανικών ενταφιάστηκαν στα θεμέλια οικοδομών. Το Ιπποδάμειο σύστημα ασφυκτιούσε μέσα σε πυκνή συνεχή δόμηση, η θάλασσα «χάθηκε», το ανθρώπινο περιβάλλον άλλαζε. Η γειτονιά με το ίδιο σχολείο και τη μοναδική πλατεία της εκκλησίας, δεν ήταν εφικτό να ανταποκριθεί σε συνθήκες ομαλής κοινωνικής συμβίωσης. Οι συνήθειες του τρόπου ζωής έσβησαν, χωρίς να αναδυθούν καινούργιες, οι κοινωνικές σχέσεις ατόνησαν, ανάμεσά μας υπήρχαν κενά. Μεταφερθήκαμε σε άλλη γειτονιά, πιο κεντρική. Η ατμόσφαιρα ήταν καλλίτερη, θα έλεγα πιο ποιοτική. Ωστόσο με το χρόνο ο χώρος μεταλλάχτηκε στην ίδια

κατεύθυνση. Το σπίτι, μια διώροφη μονοκατοικία (την κρατάμε ακόμα αλώβητη), έμοιαζε κλουβί ανάμεσα σε άμορφες πολυκατοικίες, χωρίς καμιά αισθητική. Χώροι ανάσας πουθενά, στους δρόμους κυριάρχησαν τα αυτοκίνητα. Δύσκολο να εξηγήσω πώς αυτή η βίαιη μετάλλαξη κρίθηκε επιτρεπτή, για πολλούς μάλιστα σωτήρια, στοιχείο «προόδου». Αργότερα άφησα την Καλλιθέα που μεγάλωσα. Ο θόρυβος είχε ανοίξει νέα αφόρητη πληγή.

Γνωρίζοντας διάφορες συνοικίες της Αθήνας και άλλων πόλεων, είχα πλέον καταλάβει ότι η οργάνωση του χώρου - δρόμοι, πλατείες, κοινόχρηστοι χώροι, κτίρια και τρόποι δόμησης- επηρεάζουν άμεσα, θετικά ή αρνητικά, τη διαβίωση των κατοίκων, την ποιότητα ζωής. Βοηθούν στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των περιοίκων, καλλιεργούν τη συλλογική ταυτότητα και την ενεργοποίηση συμμετοχής στα κοινά. Οι σπουδές στην Αρχιτεκτονική εδραίωσαν αυτές τις πεποιθήσεις.

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ

«Η αρχιτεκτονική κατέχουσα μια τεχνική πλούσια και πολύτροπη,

δεν καλλιτεχνεί απλώς, αλλά κατασκευάζει.

Και ως κτιριολογία και πολεοδομία για να στεγάσει πολύπλοκους οργανισμούς

μελετά το ανθρώπινο υλικό, τα ανθρώπινα ρεύματα και τις ανάγκες των»

Π. Α. ΜΙΧΕΛΗ

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΩΣ ΤΕΧΝΗ / από τον πρόλογο της Α΄ έκδοσης

Ξεκίνησα σπουδές στο Ε.Μ.Π. όταν ο αριθμός εισακτέων ήταν ακόμα μικρός. Το κτίριο της Αρχιτεκτονικής Σχολής ένα αριστούργημα, μας φιλοξενούσε επί ώρες για διδασκαλία και εργασία, με την καθοδήγηση καθηγητών και επιμελητών. Από μικρή έδειχνα μια ενστικτώδη συστολή όταν χρειαζότανε να δείξω τις δυνατότητες, το χαρακτήρα μου, τα συναισθήματά μου. Γρήγορα η συστολή έγινε παρελθόν. Σε σπουδαστικές εργασίες συνδέθηκα στενά με την Αλεξάνδρα Μονεμβασίτου-Αγριαντώνη, νυν Ομότιμη καθηγήτρια ΕΜΠ, το Χρίστο Ζαμπέλη, αργότερα Γενικό Διευθυντή Χωροταξίας που η απώλειά του άφησε κενά, τον Παύλο Πετρόπουλο. Πολύτιμη συνεργάτης και η Μπέττυ Γέντζη-Μαυρομμάτη, με την οποία μας συνέδεσε μια ειλικρινής φιλία ζωής, μετέπειτα υπεύθυνη πολεοδόμος των οικιστικών προγραμμάτων οικοδομικών συνεταιρισμών του Α.Ο.Ο.Α. Έργο της, μεταξύ άλλων (συνεργάτης μελετητής Δ. Σκυργιάννης), η πολεοδομική μελέτη στην περιοχή Πικέρμι, με εφαρμογή Αστικού Αναδασμού (Α.Α.), η πρώτη ίσως και η πλέον υποδειγματική μελέτη Α.Α. που εφαρμόστηκε σε Οικοδομικό Συνεταιρισμό. Υπήρχε μεταξύ μας σύμπνοια και το ξενύχτι για τη δουλειά ήταν διασκέδαση, όχι αβαρία.

Από τους Καθηγητές μυήθηκα στο γνωστικό φάσμα της Αρχιτεκτονικής. Νοιώθω πάντα δίπλα μου προσωπικότητες όπως :

- Ο Θουκυδίδης Βαλεντής στην έδρα της *Κτιριολογίας*, ένθερμος ευρωπαϊστής, εκπρόσωπος του μοντερνισμού, που όμως μας δίδαξε τη σημασία της τοπικότητας στην ελληνική αρχιτεκτονική.
- Ο Κυπριανός Μπίρης στην *Οικοδομική*, αργότερα πολιτικός προιστάμενός μου / Υφυπουργός, μελετητής και εισηγητής του άρθρου 24 του Συντάγματος. Δίπλα του ο επιμελητής Κυριάκος Κυριακίδης. ακούραστος, με κατανόηση και αυστηρότητα.
- Ο Διονύσης Ζήβας, επιμελητής του καθηγητή Παναγιώτη Μιχελή, στην έδρα *Αρχιτεκτονικής, Μορφολογίας και Ρυθμολογίας*. Κύριο αντικείμενο η προστασία και διατήρηση ιστορικών κτιρίων και οικισμών. Για τη διάλεξη *Μορφολογίας*, με τους: Μπέττυ Γέντζη, Γιώργο Κουλούρη, Ελένη Παππαρόδου – δυστυχώς μας άφησε πολύ νέα - επιλέξαμε ως θέμα την αποτύπωση και ιστορική καταγραφή *Αρχοντικών της Κέρκυρας*, διάσπαρτων στο νησί, και πολλά, τότε, ερειπωμένα.
- Ο Ιωάννης Λιάπης στην *Αρχιτεκτονική Εσωτερικών Χώρων*, βοηθός του καθηγητή Δημήτρη Πικιώνη, αλλά και επηρεασμένος από τη Σχολή Μπαουχάους.
- Στην καθαρά εικαστική εκπαίδευση οδηγοί μας: στο *Ελεύθερο Σχέδιο* ο Παναγιώτης (Τάκης) Μάρθας (που σύντομα χάσαμε). Στη *Γλυπτική* ο Λάζαρος Λαμέρας, ο πρώτος που εξέθεσε αφηρημένο έργο στην Ελλάδα. Επόπτευαν τη δουλειά μας, εξηγούσαν πού και πώς πρέπει να εστιαστούμε.
- Στη διείσδυση στον κόσμο της ιστορικής/καλλιτεχνικής ύλης, μας οδήγησαν οι Άγγελος Προκοπίου και Παναγιώτης Μιχελής.
- Ο Άγγελος Προκοπίου στην έδρα της *Γενικής Ιστορίας Τέχνης*, τεχνοκριτικός, ιστορικός τέχνης, με σπουδές νομικών και κοινωνικών επιστημών, ζωγραφικής και χαρακτικής, μας δίδαξε το φως με το οποίο πρέπει να θωρούμε ένα έργο τέχνης, αναζητώντας το νόημα που αποπνέει. Ο τρόπος που προσέγγιζε τα έργα δεν ήταν απλώς πτυχές αισθητικής ή συμβολισμού. Το έργο ήταν προϊόν μιας εποχής και οδηγούσε παράλληλα στην ατμόσφαιρα, στο πνεύμα, στην ιστορία, στο τί επηρέασε και τί οδήγησε τον καλλιτέχνη. Ενδεικτικά θα αναφερθώ στο έργο του David *Ο δολοφονημένος Marat*, η πιο αδρή εικόνα της επαναστατικής ψυχής. Η παρουσίαση του καθηγητή ήταν συγκλονιστική.

«Στον ψυχρό αέρα της κάμαρας, πάνω στους κρύους τοίχους της,

γύρω από το παγωμένο και ολέθριο μπάνιο της,

μια ψυχή φτερουγίζει».

Baudelaire / Για το Marat του David

- Ο Παναγιώτης Μιχελής στην έδρα *Αρχιτεκτονικής, Μορφολογίας και Ρυθμολογίας*, μας μύησε στις σχέσεις κοινωνίας και τέχνης, στους νόμους της τέχνης (ρυθμός,

αρμονία, μορφή,...), στη διαλεκτική της σύνθεσης, στο φως, στο ωραίο και την έκφρασή του, στις σχέσεις φύσης και τέχνης. Σ' αυτό που εκφράζει «*Η Αρχιτεκτονική ως Τέχνη*». Η ευθυκρισία και η καλλιέπεια του λόγου του, συχνά με ταξίδευαν σε άλλους κόσμους, προσπαθώντας να καταλάβω αν μιλούσαμε για αρχιτεκτονική, αισθητική ή φιλοσοφία της τέχνης. Τα μαθήματα του Μιχελή και του Προκοπίου, δεν ήταν απλώς διδασκαλία. Ήταν μυσταγωγία.

- Συνειδητή επιλογή μου να κλείσω το κεφάλαιο μιλώντας για το δάσκαλο που επηρέασε καθοριστικά τις σπουδές και την επαγγελματική μου πορεία. Στη νεοσύστατη Έδρα Πολεοδομίας, η συμβολή του τότε επιμελητή Αθανάσιου Αραβαντινού ήταν για μένα καθοριστική. Προσηλωμένη στις υποδείξεις του, θεωρητικές και πρακτικές, άρχισα να αισθάνομαι ότι αυτός ο κλάδος εκφράζει τις μύχιες επιθυμίες μου. Ο Καθηγητής Αραβαντινός μου έδωσε γνώσεις για το χώρο της πόλης, απαντήσεις στις κοινωνικές μου ανησυχίες, αλλά και την πεποίθηση ότι μπορούμε να αντιμετωπίσουμε την ποιότητα ζωής στα κέντρα και στις γειτονιές, με τη βοήθεια αρχών και κανόνων πολεοδομίας. Ωρίμασε στον κόσμο μου η αλήθεια πως η πόλη με το σύνολο των στοιχείων που την αποτελούν –κτίρια, δρόμοι, πλατείες– οργανώνεται για το κοινό όφελος και πως ο σχεδιασμός πρέπει να υπερκεράσει ζητήματα τεχνικά, κοινωνικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά.

Τα όσα οφείλω στο Θ. Αραβαντινό συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ήταν ευεργετική η γενικότερη στάση του στο έργο της διοίκησης στην οποία ανήκα. Συνεργάτης του Υπουργείου Δημοσίων Έργων (ΥΧΟΠ στη συνέχεια) στην παρακολούθηση μελετών του *Αθήνα 2.000* είχε μια σφαιρική εικόνα της πολιτικής του τότε Υφυπουργού / μετέπειτα Υπουργού Στέφανου Μάνου. Ήξερα πως ο καθηγητής ήταν από τους πρωτεργάτες μελετητές πεζοδρόμησης των κέντρων πόλεων. Θυμάμαι με ευγνωμοσύνη τη στήριξή του σε δουλειές με τις οποίες ασχολήθηκα: πεζοδρομήσεις, μελέτες για την υποχρέωση εξασφάλισης χώρων στάθμευσης στα κτίρια, πρόγραμμα δημιουργίας παιδότοπων. Η ηθική του συμπαράσταση με ενθάρρυνε να προχωρήσω. Καθοριστική και η θέση του υπέρ της μείωσης των Σ.Δ. πανελλαδικά, που ο Στέφανος Μάνος είχε την ευθυκρισία και τόλμη να προχωρήσει.

«Ο ειδικός στην πολεοδομία επιστήμονας και τεχνικός

οφείλει πρώτιστα να είναι ευαίσθητος κοινωνικός κριτής.

Η αντικειμενική τοποθέτησή του στις εξελίξεις αλλά και μια

κοινωνικά προσανατολισμένη αντίληψη

είναι απαραίτητο να σηματοδοτούν το έργο του.»

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος / από την έκδοση του 2007

ΟΙ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΟ ΠΑΡΙΣΙ

Το Παρίσι, πόλη του φωτός, ήταν η πόλη των ονείρων μου. Ήταν η γλώσσα, ο τόπος καλλιτεχνικής άνθησης και απaráμιλλης αισθητικής. Εγκαταστάθηκα εκεί το 1973. Το είχα ήδη επισκεφτεί βιαστικά, φευγαλέα. Στο Παρίσι έμαθα πολλά, όχι μόνο από τη Σχολή, αλλά από την ίδια την πόλη. Είχα εικόνες της πόλης της «*Παναγίας των Παρισίων*», των «*Αθλίων*», της «*Γαλλικής Επανάστασης*», των φιλόδοξων σχεδίων του Βαρόνου Georges – Eugène Haussmann, που από το 1870 κινητοποίησε αρχιτέκτονες και τεχνικούς για την ανάπλαση της... Θλιβερής τότε πόλης, σε βαθμό που καμιά άλλη δεν έχει μεταμορφωθεί τόσο ριζικά σε περίοδο ειρήνης. Ζούσα σε μια Μητρόπολη που στις κεντρικές περιοχές, κυρίως της δεξιάς όχθης, διατηρούσε μια μποέμ χροιά, σε ένα γοητευτικό λαβύρινθο με μπουτίκ, café, εστιατόρια, μουσεία και γκαλερί. Μια πόλη που μέσα από αυτό που έγινε σε άφηνε να θυμάσαι με νοσταλγία αυτό που κάποτε ήταν. Φευγαλέες συνθέσεις αισθητικής αξίας και ασχήμιας, φτώχειας και ευημερίας.

«Δεν είναι τα παλάτια, τα φρούρια που κάνουν μια πόλη,

αλλά οι αναλογίες της και τα γεγονότα του παρελθόντος της.

Από το κύμα των αναμνήσεων η πόλη βρέχεται σαν σφουγγάρι και φουσκώνει.»

Ίταλο Καλβίνο

ΟΙ ΑΟΡΑΤΕΣ ΠΟΛΕΙΣ /Οι πόλεις και η μνήμη

Ο πρώτος καιρός κύλησε δύσκολα. Είχα παράλληλα την έγνοια της αδελφής μου που ήρθε για σπουδές αρχιτεκτονικής και το περιορισμένο συνάλλαγμα ήταν πρόβλημα, κυρίως στην ανεύρεση στέγης. Η θέληση και των δύο στάθηκε ισχυρότερη από τα προβλήματα. Κατά τα λοιπά η ένταξη στην τρέχουσα ζωή ήταν απρόσκοπτη, μου άνοιξε νέους δρόμους, κοινωνικούς και πολιτισμικούς, που με προίκισαν με φως και γνώσεις.

Το Ινστιτούτο που φοίτησα είχε ιδρυθεί το 1919, εντεταγμένο στη Σορβόνη, προϊόν των έντονων προβληματισμών για τα οικιστικά θέματα. Ζητήματα καίρια από τα οποία αναδύθηκε η καθιέρωση του επαγγέλματος «*πολεοδόμου*» στη Γαλλία περί τα τέλη του XIX αιώνα. Τα γεγονότα του Μάη του '68 οδήγησαν στην «*αναγκαία*» αποκέντρωση πολλών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Το 1972 το Ινστιτούτο ενώθηκε με το Πανεπιστήμιο Paris-XII Val de Marne και μεταφέρθηκε στο Créteil, ένα μικρό οικισμό της νομαρχίας Marne-La-Vallée.

Ήταν η εποχή που στη Γαλλία το διακύβευμα αποφόρτισης των Παρισινών περιχώρων από τις «*κόκκινες γειτονιές*» (υποβαθμισμένες, στερούμενες χώρων κοινωνικής ζωής και εργασίας) απαιτούσε λύσεις. Το Créteil βρισκόταν σε στάδιο ανασυγκρότησης εκ του μηδενός και εξελίχτηκε σε μια από τις Νέες Πόλεις (Ν.Π.). Έξι συνολικά στο Παρίσι,

τέσσερις στην υπόλοιπη Γαλλία, στα πλαίσια μιας στρατηγικής κάλυψης των αναγκών, μέσω του εξορθολογισμού της χωροτακτικής και πολεοδομικής οργάνωσης της ευρύτερης περιφέρειας. Η οργανωτική-διοικητική δομή, οι αρμοδιότητες, οι πηγές χρηματοδότησης υπήρξαν αντικείμενο του Νόμου BOSHER του 1970. Η αποφυγή δημιουργίας στο Créteil μιας νέας πόλης «κοιμητήριο» ήταν κύριο μέλημα των υπευθύνων. Μερίμνησαν για την άμεση επέκταση του μετρό, την ολοκλήρωση του συνόλου των υποδομών, την έγκαιρη ένταξη τού Ινστιτούτου, της βιβλιοθήκης, διοικητικών υπηρεσιών και γραφείων (εργασία τριτογενούς τομέα), χώρων κοινωνικής παροχής, με σαφή διαχωρισμό κίνησης οχημάτων και πεζών (πράσινες πορείες-πεζόδρομοι). Τα κτίρια κατοικίας ακολούθησαν σταδιακά, με χώρους αναψυχής, καταστήματα, εμπορικά κέντρα. Διέσχιζα καθημερινά την πεζογέφυρα που συνέδεε το μετρό με τη Σχολή, παρατηρώντας τον περιβάλλοντα χώρο. Ένα εκτεταμένο, εργοτάξιο με κατασκευαστικά/τεχνικά μηχανήματα πρωτόγνωρα σε μένα και με ταχύτητα προόδου εργασιών που με εξέπληττε.

Με τους συμφοιτητές είχα συνδεθεί φιλικά, με ορισμένους η φιλία διατηρείται ακόμα. Φοιτούσε στο ίδιο έτος άλλος ένας έλληνας αρχιτέκτων, ο Πάνος Σταθακόπουλος, με διδακτορικό (μετέπειτα) Αρχιτεκτονικής-Πολεοδομίας, DEA Κοινωνιολογίας και Διδακτορικό Γεωγραφίας (Doctorat d'Etat), νυν Ομότιμος Καθηγητής του ΑΠΘ. Τον γνώρισα με την (από τότε) σύντροφό του αμερικανίδα Νταιάνα, εργαζόμενη και αυτή, χαρακτήρας δοτικός, υπομονετικός και πράος. Ανάμεσά μας αναπτύχθηκαν δεσμοί ζωής, μια φιλία ανιδιοτελής, συνειδητή. Είχαμε πολλά κοινά στοιχεία. Η αγάπη για ζωή και μάθηση, η συνεχής προσπάθεια, η αμοιβαία συναισθηματική έγνοια μάς επέτρεπαν να αναγνωρίζουμε τις ομοιότητες και αντιθέσεις μας. Με τον Πάνο συνεργαζόμαστε, ανταλλάσαμε σκέψεις και ιδέες, κάτι που δεν κράτησε μόνο τα χρόνια της μετεκπαίδευσης. Συνεχίστηκε και στην επαγγελματική ζωή, αν και το αντικείμενο ενασχόλησης ήταν διαφορετικό. Μου παρείχαν και οι δύο στήριξη σε προσωπικά μου προβλήματα, συμπαραστάθηκαν στην αδελφή μου όταν εγώ επέστρεψα στην Αθήνα και παρότι, ζώντας σε διαφορετικές πόλεις βλέπομαστε σπάνια, αυτά που μας συνδέουν είναι το ίδιο έντονα.

Η φοίτηση ήταν καθημερινή και ο αριθμός σπουδαστών γύρω στους 15, με ποικίλες βασικές πανεπιστημιακές σπουδές. Αρχιτέκτονες, γεωγράφοι, νομικοί, οικονομολόγοι. Με τους Καθηγητές: Alegret Κοινωνιολόγο, Di Meglio Οικονομολόγο/Μαρξιστή, Renevier Κοινωνιολόγο, Pellerin Περιβαλλοντολόγο, Chaline Γεωγράφο, Charuit Αρχιτέκτονα-Μηχανικό με ειδίκευση σε έργα υποδομών, Fournier Οικονομολόγο (η μόνη γυναίκα του team), οι σχέσεις ήταν αξιοπρεπείς, αβίαστες, ανυπόκριτες. Ειδικά ο νομικός Danaη, λάτρης της Ελλάδας, συζητούσε με μένα και τον Πάνο για θέματα ιστορίας της χώρας μας και τον ελληνικό εμφύλιο. Η ύλη της θεωρητικής διδασκαλίας απέβλεπε σε μια κριτική θεώρηση κανόνων, μέσων και μέτρων χωρικού σχεδιασμού.

Εξίσου σημαντική η πρακτική εξάσκηση. Υπό την επίβλεψη καθηγητών και σε μικρές ομάδες εκπονούσαμε, προμελέτες/μελέτες πολεοδομικής φύσης, για περιφερειακούς Δήμους, πολύτιμες για μελλοντικά σχέδιά τους. Επισκεπτόμαστε το Quartier Marais

(κέντρο της αριστοκρατίας του XVII αιώνα), όπου εξελισσόταν πρόγραμμα ανακαίνισης παλαιών αξιόλογων, ερειπωμένων κτιρίων, για επανένταξή τους στη ζωή της πόλης με νέες χρήσεις συμβατές στο ευρύτερο περιβάλλον. Επισκεφτήκαμε δύο φορές το Λονδίνο και συγκεκριμένα την περιοχή Isle of Dogs, παλιό κέντρο ακμής εμπορίου, ναυτιλίας, ναυπηγείων. Στο εγκαταλελειμμένο πλέον κέντρο εφαρμοζότανε εκτεταμένο πρόγραμμα ανάπτυξης. Οι επί τόπου συζητήσεις με τους συντελεστές του έργου ήταν μοναδική εμπειρία έμπρακτης εξοικείωσης με το αντικείμενο σπουδών.

Στη διάρκεια των σπουδών η ζωή μου επιφύλαξε άλλη μια έκπληξη. Την ευκαιρία να εργάζομαι, τα απογεύματα, στον υπεύθυνο Οργανισμό για την υπό ανέγερση Ν.Π. EVRY. Η πρόταση και η παρότρυνση να τη δεχτώ έγινε από τον Καθηγητή Di Meglio. Το εγχείρημα δεν ήταν απλό. Είχα όμως ως παράδειγμα τον Πάνο που δούλευε από τα χρόνια σπουδών της Αρχιτεκτονικής, συνεργαζόμενος σε πλέον απαιτητικά πόστα (μεγάλα γραφεία, ιδιωτικές επιχειρήσεις...).

Το διάστημα εργασίας στο Evry μου άνοιξε νέους δρόμους. Το όλο οργανωτικό σχήμα – θεσμικό, μελετητικό, τεχνικό, οικονομικό, ο χρονικός προγραμματισμός, ο καίριος ρόλος των τοπικών αρχών, αλλά και εργαλεία όπως η θέσπιση Ζωνών Ειδικής Χρήσεως (ZAD), για τη συγκράτηση των τιμών της προς απαλλοτρίωση γης, το Δικαίωμα Προτίμησης του Δημοσίου, και η δυνατότητα μεταφοράς των δικαιωμάτων δόμησης σε γήπεδα της αυτής αξίας στην ευρύτερη περιοχή ήταν εργαλεία που εμπέδωσα. Γνώρισα την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητά τους. Απασχολήθηκα κυρίως σε βοηθητικές εργασίες για το κέντρο του Evry. Βασικός στόχος ήταν η Αρχή: «*Μια Ν.Π. αξίζει ό,τι αξίζει το κέντρο της*», που πρέπει να συγκεντρώνει μία γκάμα λειτουργιών ανάλογων αυτών που προσφέρουν οι μητροπόλεις. Η «*Agora d' Evry*» θα συγκεντρώσει κάτω από την ίδια σκέπη και σε διάφορα επίπεδα, ένα τεράστιο εξοπλισμό κρατικού και ιδιωτικού χαρακτήρα. Η χρήση του όρου agora με συγκίνησε. Ήταν η Αγορά της πόλης-κράτους των Αθηνών, του Περικλή, του Σωκράτη, κάτι που επιχείρησα να εξηγήσω στους υπεύθυνους μελετητές, για να διαπιστώσω ότι το γνώριζαν. Το όλο έργο του κέντρου κάλυπτε μια επιφάνεια 30.000 μ², οργανωμένο γύρω από μια «πληροφοριακή πλατεία» σκεπαστή, από όπου θα ήταν διακριτές όλες οι λειτουργίες χάρη στην εσωτερική σύνθεση.

Ο χρόνος ωρίμασε και ο κύκλος διδασκαλίας έκλεισε. Σε συνεργασία με τον Πάνο εκπονήσαμε τη διπλωματική εργασία: «*Recherche pour une Sstratégie du Tourisme Rural – Auvergne*», υπό τον Καθηγητή Pellerin. Δεχτήκαμε επαίνους για τη δουλειά, είμαστε στους πρώτους που ολοκλήρωσαν τις σπουδές και σαν Έλληνες αισθανθήκαμε υπερήφανοι γι' αυτό.

Νοσταλγώ πάντα το Παρίσι. Παρείχε διέξοδο σε ποικίλες επιθυμίες μου, όπως: Το Ταξίδι. Είχα ανέκαθεν ανεπτυγμένη την αίσθηση του χώρου, την ανάγκη επικοινωνίας με το «άλλο». Είχα ήδη αρχίσει να ταξιδεύω, όσο οι οικονομικές δυνατότητες επέτρεπαν. Η διαμονή στο κέντρο της Ευρώπης διέυρυνε τους ορίζοντες. Στα ταξίδια φωτογράφιζα στο μυαλό μου κομμάτια του κόσμου, διέγραφα κύκλους και επέστρεφα

στο σημείο αφετηρίας, μέχρι που κατάλαβα πως ο προορισμός δεν ήταν μακριά, ήταν κοντά, σε ενδόμυχες ανάγκες της ψυχής μου. Συνέχισα πάντα να ταξιδεύω, να παρατηρώ, κάτι που επέδρασε θετικά και στην επαγγελματική μου πορεία. Η νοσταλγία για την πόλη που με προίκισε με μια ευρύτερη καλλιέργεια, με συνοδεύει πάντα, όμως τότε με είχε κυριεύσει και η νοσταλγία για την Ελλάδα, την οικογένεια, τους φίλους, το δικό μου περίγυρο.

«Στη ζωή ενός πολίτη επισωρεύονται πολλές και διαφορετικές συμμαχίες.

Κάθεμά με διαφορετική βαρύτητα – μεταξύ αυτών και ο πολιτικά σημαντικός δεσμός

με τον τόπο καταγωγής, με την πόλη.»

Γιούργκεν Χάμπερμας / Ένα Σύνταγμα της Ευρώπης